

BOOK RECEIVED

Corbet G. B. and H. N. Southern (Eds): The handbook of British Mammals. 2nd edition. Blackwell Sci. Publ., Oxford, London, Edinburgh, Melbourne, XXXII+520 pp., Cena £ 9.75.

Zgodnie z deklaracją autorów i wydawnictwa jest to drugie poprawione i zmienione wydanie książki, która ukazała się w 1964 r. i była u nas szczegółowo omawiana (por. Przegl. zool., 9, 3: 326—328, 1965). W istocie rzeczy jest to zupełnie nowe, zdecydowanie korzystnie zmienione opracowanie ssaków brytyjskich. Najważniejsze zmiany w stosunku do pierwowzoru to przede wszystkim zrezygnowanie z dużej części ogólnej, zawierającej biologię ssaków brytyjskich i wskazówki metodyczne do bliższego ich poznania, dostępne dziś w wielu specjalnych opracowaniach. Objętość książki nie uległa przez to zmniejszeniu, wręcz przeciwnie, część dotycząca systematyki jest prawie dwukrotnie większa niż w wydaniu I, co świadczy o pogłębieniu zakresu wiedzy o poszczególnych gatunkach. Tekst przy tym jest nadzwyczaj zwarty, styl miejscami niemal telegraficzny, ale równocześnie w pełni komunikatywny i konkretny, wypełniony odnośnikami do odpowiedniej literatury, umożliwiającej poszerzenie wiadomości na odpowiedni temat.

Nowa książka jest redagowana przez dwu znanych teriologów brytyjskich a w opracowaniu poszczególnych gatunków ssaków (w trzech tylko przypadkach — całych rzędów) wzięło udział aż 32 autorów. Przypomnę dla porównania, że pierwsze wydanie redagował H. N. Southern a w opracowaniu uczestniczyło 25 autorów. Jedynie czterech spośród autorów I wydania napisało niektóre części nowej edycji. Pozostali zrezygnowali ze swych praw autorskich i zezwolili na swobodne korzystanie z pierwotnego tekstu książki.

Podstawową część dzieła stanowi przegląd i charakterystyki poszczególnych gatunków ssaków Wielkiej Brytanii, Irlandii i Wysp Normandzkich oraz sąsiednich wysp i wód. Redaktorzy traktują więc faunę ssaków tych terenów szeroko i uwzględniają wszystkie współcześnie występujące tu gatunki, a w tym 13 tylko okresowo migrujących (spośród *Chiroptera*, *Cetacea* i *Pinnipedia*), 3 wtórnie zdziczałe (norka, owca, koza), dwa gatunki udomowione (koń, renifer), dwa możliwe do wykazania nietoperze, 14 gatunków wtórnie wprowadzonych. Krótkie wzmianki dotyczą też 6 gatunków ssaków, które wymarły w czasach historycznych. Łącznie więc przegląd ten dotyczy 102 gatunków ssaków z 10 rzędów, spośród których 92 występuje aktualnie w stanie dzikim.

Układ poszczególnych charakterystyk jest nieco tylko zmieniony w porównaniu z wydaniem pierwszym, zawiera zagadnienia dotyczące nomenklatury, cech rozpoznawczych, śladów, opisu morfologicznego, zmienności, rozmieszczenia, podstawowych danych o biologii (środowisko, zachowanie się, pożywienie, rozród, struktura populacji), drapieżników i wrogów, pasożytów i chorób, wreszcie stosunku do człowieka oraz krótkie omówienie literatury, która mogłaby poszerzyć zakres cytowanych informacji.

Autorzy krytycznie podeszli do zagadnień zmienności osobniczej i pominieli dane na ten temat jeżeli nie były dostępne dostatecznie rzetelne informacje dotyczące zmienności sezonowej, wiekowej, dymorfizmu płciowego itd. Podkreślono ewentualne różnicowania geograficzne form bytujących na obszarze objętym opracowaniem, zwłaszcza w porównaniu do kontynentu europejskiego. Sprawy systematyki pod-

CONTINUED FROM PAGE 60

gatunkowej rozpatrywane są jedynie wówczas, gdy istnieją przekonujące dowody o odrębności poszczególnych form.

Niewątpliwie cennym nowum książki są mapy rozmieszczenia poszczególnych gatunków, w których wyróżniono zarówno zwarte zasięgi jak i obszary sporadycznego występowania. Szkoda jednakże, że nie zastosowano tu map punktowych w układzie UTM, zwłaszcza, że istnieją już takie opracowania dla większości omawianych gatunków występujących na obszarze Wysp Brytyjskich.

Książka nie zawiera w zasadzie kluczy do oznaczania gatunków ssaków. W większości przypadków (gatunki pospolite), mógłby to być wymóg formalny. Rozpoznawanie gatunków w obrębie niektórych grup ssaków brytyjskich może jednak sprawiać kłopoty mniej przygotowanym czytelnikom. Autorzy dają wprawdzie na początku książki krótki rozdział, zawierający ryciny sylwetek i czaszek ssaków należących do poszczególnych rzędów, oraz krótkie ich charakterystyki, a w tekście klucze jedynie do rozpoznawania nietoperzy i walen. W pozostałych grupach ograniczono się do bardzo zwięzłych tabel, podających najważniejsze cechy rozpoznawcze w przypadku trudniejszych taksonów. Zestawienia te są przejrzyste, lecz mimo to wydaje się, iż brak tablic dychotomicznych jest pewnym niedostatkiem tego typowo faunistycznego opracowania.

Część systematyczna poprzedzona jest 25 stronicowym przeglądem badań ssaków brytyjskich w okresie od 1964 do 1976 r. pióra H. N. Southerna i I. J. Linna. Zawarto w nim omówienie postępów w poznaniu arealów i migracji, zachowania się, zmienności genetycznej i wewnątrzgatunkowej, badań populacyjnych, rozmieszczenie i fauny, a także ochrony ssaków. Książkę uzupełniają słowniczek terminów i indeks systematyczny a także wyczerpująca bibliografia, która jest dwukrotnie obszerniejsza niż w wyd. I (ok. 1300 pozycji). Charakter opracowania, jak też przyjęta w książce konwencja sprawiają, że piśmiennictwo jest niemal wyłącznie brytyjskie. Autorzy tylko w niezbędnych przypadkach sięgają do literatury obcej, gdy brak odpowiednich danych dla populacji ssaków brytyjskich. Styl ten jest może do przyjęcia, choć świadomie zatracą się przy tym priorytet autorów, którzy wcześniej opisali określone zjawiska, procesy, czy uodowodnili pewne tezy natury ogólnej, na przykładzie populacji tych samych lub innych gatunków poza granicami Wysp Brytyjskich. Przynajmniej w kilku przypadkach korzystanie z literatury obcej jest zbyt przypadkowe, tak że aż prowadzi do wypowiedzania poglądów już dzisiaj nie podtrzymywanych lub podawania wątpliwości definitywnie rozstrzygniętych. Np. nie ma chyba podstaw do powątpiewania, że poziom metabolizmu ryjówek i rzęsorków jest wyższy niż gryzoni podobnych rozmiarów ciała, a sugestie, że rzęsorek mniejszy może nie być ssakiem jałowitym, zostały eksperymentalnie obalone.

Czytelnika polskiego może zainteresować w jakim stopniu autorzy brytyjscy korzystają z polskiej literatury teriologicznej. Oczywiście, że zgodnie z przyjętą zasadą w stopniu niewielkim. Cytowanych jest zaledwie 45 prac (tj. 3.5% wszystkich). W stosunku do wydania pierwszego jest to jednak prawie czterokrotny wzrost cytatów. Świadczy to być może o wzroście „sily przebicia” polskich prac teriologicznych z ostatnich kilkunastu lat.

W sumie otrzymaliśmy nowe, poprawione, uzupełnione i zmienione, przy tym starannie wydane i dobrze ilustrowane fotografiami i rysunkami kompedium aktualnej wiedzy o ssakach brytyjskich. Zainteresuje ono nie tylko Brytyjczyków, lecz wielu czytelników w Europie a napewno również i w Polsce.

Zdzisław Pucek